

A szerző rámutat arra is, hogy nemcsak a bekezdésen belüli mondatok, hanem a bekezdések viszonyai is különbözőek lehetnek. Minden szövegnek van azonban két olyan bekezdése, amely „nagyobb összefüggésekbe ágyaz, a többinek a konkrétsága felett lebeg (112)”: az egyik bevezet, a másik lezár. Így makroszerkezeti szempontból — az antik retorikákkal összecsengően — minden beszéd- és írásműnek három fő része van: a bevezetés, a befejezés és az ezek által közrefogott tárgyalás.

A szöveggel foglalkozó rész lezárásaként — az olvasó várakozásának megfelelően — *szövegszerkesztési tanácsokat* ad a szerző. Az itt közölt „szabályok” (miként a szöválasztás és a mondat szerkesztés szabályai) funkcionálisak. „Céljuk — és próbájuk egyben — a kommunikáció sikere (...)” (120).

És e szabályok kiállják a próbát. Segítségükkel célt érhet mindenki, aki sikeres közéleti szereplésre vágyik.

Kiss Andrea

Irodalom

Bachát László, *Nyr.* 103. (1979.) 4. 490—493.
Molnár Ildikó, *HungÉrt.* 2. (1980.) 167—168.

Hoffmann Ottó: Mondatszerkesztés, szövegalkotás. Gyakorlatok a kifejezőképesség fejlesztésére az általános iskola felső tagozatában.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 191 p.

Hoffmann Ottó szívügyének tekinti az általános iskolában folyó anyanyelvi nevelést. A pedagógusok munkáját segítőnek számos olyan könyve látott napvilágot, amelyekben a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség fejlesztésének lehetőségeit mutatja be.

A *Mondatszerkesztés, szövegalkotás* című munkájában az írásbeli közlő—kifejező képesség fejlesztéséhez kíván segítséget adni tudatosan megszerkesztett gyakorlatsorral. A szerző a bevezetőben hangsúlyozza, hogy az élőbeszéd fejlettsége nagymértékben befolyásolja az írásos közlést, így e nyelvi tevékenység fejlesztésének főbb részterületeit a következőkben jelöli meg: „a tanuló szó- és kifejezőkészségének a gyarapítása, a helyes szóhasználat tanítása, a stílusnevelés, a nyelvi leleményesség (nyelvi képzelet, nyelvteremtő képesség) kibontakoztatása, a nyelvi formálóképesség (a fogalmazás, a mondat- és szövegalkotás) fejlesztése” (5—6). Elismerve e részterületek elválaszthatatlanságát és összefonódását, ebben a könyvben a mondat- és szövegalkotás sokszínű gyakorlási lehetőségeivel foglalkozik kiemelten.

A bevezetésben utal arra is, hogy az írásbeli szövegalkotás tanításába a szöveggrammatikai kutatások eredményeinek is be kell épülniük.

A könyvben található gyakorlatok irodalmi, nyelvi órákon vagy szakköri foglalkozásokon is felhasználhatók, de csak megfelelő tervezés alapján.

Szerkezetét tekintve a kötet két nagy részre tagolódik, melyek további fejezetekre vannak osztva. Az első rész (*Nyelv- és stílusgyakorlatok*) három fejezetből áll: I. Alapozó jellegű gyakorlatok, II. Szavak és szóképek használata, III. Gyakorlatok a mondatban köréből. Az egyes fejezeteken belül a gyakorlattípusok számozottan szerepelnek.

Az I. fejezet alapozó jellegű gyakorlatai (1–8.) a tagolásra, a szóhasználat javítására, az élénkítésre, a tömörítésre irányulnak.

A II. fejezet a szavak és szóképek használatát állítja középpontba (9–19). A szerző abból indul ki, hogy tudatosítanunk kell a tanulóknak: azért van szükségünk a szavak jelentésének pontos ismeretére, hogy gondolataink kifejezésére megtaláljuk a legmegfelelőbb szavakat, szószerveket. Külön gyakorlatsor (10.) foglalkozik a szólások értelmezésével és használatával. Hoffmann Ottó azt tanácsolja, hogy a hatodik osztályos irodalmi anyagot (Toldi, Lúdas Matyi), a népmeséket kiválóan felhasználhatjuk szólások gyűjtésére és magyarázatára. A rokon értelmű, a hangutánzó szavakkal foglalkozó gyakorlatok (11–12.) célja a színes kifejezőmód mellett az érzelmi–hangulati hatás elérése.

A szófajok közül az ige és a melléknév fogalmazásbeli szerepével foglalkozik a szerző (16–17.). Rámutat az igeváltás stilisztikai funkciójára, de felhívja a figyelmet a hibalehetőségekre is. A melléknév mint jelző főként a leírások eszköze. Ezek megfigyeltetésére is sok lehetőségünk van az irodalomórán feldolgozott művekben, s a gyűjtött kifejezések alkotó felhasználására kell biztatnunk tanulóinkat. A megszemélyesítés és a hasonlat (18–19.) kapcsán azt hangsúlyozza, hogy ezeket a stílus-eszközöket a gyerekeknek természetes közvetlenséggel kell használniuk, amikor témájuk, mondanivalójuk megkívánja. Kiemeli, hogy a megszemélyesítések kiválóan alkalmasak a természetleírásokban típushibaként ismétlődő létige helyettesítésére. E gondolat szemléltetésére tanulói fogalmazásrészleteket is közöl.

„Újra beköszöntött a tél. Az iskolaudvart fehér hótakaró borítja. A fák koronája is havas. A kopár, néma udvaron szomorúan gubbaszt a kerekas kút. Fején nagy hósüveg ül.
(H. Éva 6. o. t.)” (58.)

A III. fejezetbe gyűjtött gyakorlatok (20–25.) a mondatszerkesztési hibák kiküszöbölésére irányulnak: alany–állítmány egyeztetése, szórend, tartalmi hibák, szükséztűzés, kétértelműség, kötoszohasználat. Ebben a fejezetben foglalkozik még a szerző a szöveg élénkítésére szolgáló eszközökkel: a párbeszéddel, figyelemfelkeltő kérdéssel, ellentéttel, túlzással is (27.).

A könyv második része (*Szerkesztéstan gyakorlatok*) két fejezetből áll: IV. Általános szerkesztéstan gyakorlatok, V. Fogalmazásfajták sajátos szerkesztési és szövegalkotási kérdései.

A IV. fejezet az írásbeli szövegalkotás műveleteit veszi számba (29–37.). Ír az anyaggyűjtésről, a gyűjtött anyag elrendezéséről. A szerkesztés és a megfogalmazás követelményeit a szerző Terestyéni Ferenc, Baranyai Erzsébet és Lénárt Edit munkái alapján fejti ki. Két tanulói fogalmazásban vizsgálja a relevanciát, az egyenességet, a megszakíthatatlanságot, az előremozgást; az összefüggést és a konvergenciát (30.).

Az írásmű szilárd alapja a vázlat, ezért alsó tagozattól kezdve kiemelten fontos a szerepe. Hoffmann Ottó Baranyai Erzsébet gondolatait idézi: „A vázlat funkciója, hogy felmutassa a mondanivaló sűrűsödési pontjait, (...) tehát a valóságos fogalmazás modellje” (98). Majd ismerteti a vázlattípusokat a didaktikai fokozatok sorrendjében (31.): 1. közös vázlatok (reproduktív), a. elbeszélés felépítése, b. leírások felépítése, c. idézetekből álló vázlat, 2. címszavas vázlatok (a tanuló feladata a mondattá formálás), 3. irányított vázlatok, 4. önálló (produktív) vázlatok.

Fontosnak tartja, hogy elhatároljuk egymástól a gondolatmenetet és a vázlatot (az előbbi részletesebb) (32.).

A megszerkesztettségben igen fontos a bevezetés és a befejezés (35). Ezeknek

nemcsak külsőleg kell tagoltnak lenniük, hanem sajátos logikai funkciójuk van, s a szerkezeti arányosságra is törekedni kell. Meg kell figyeltetnünk tanulóinkkal a tételmondatok helyét és szerepét, a folyamatos közlés érdekében pedig az egyes mondatok, a nagyobb egységek, szakaszok összekapcsolását is meg kell oldanunk (36–37.).

Az V. fejezet a fogalmazásfajták szerkesztési és szövegalkotási kérdéseivel foglalkozik. Rámutat a szerző arra, hogy ezek (leírás, elbeszélés) általában csak elemei egy-egy fogalmazásnak, hiszen a természetes közlésben (mindennapi és irodalmi szövegekben is) mindig egymással összefonódva jelennek meg.

Először az elbeszélő—leíró fogalmazásfajtákat mutatja be (elbeszélés, leírás, levél, jellemzés), közben szól a tömörítésről, az elrendezésről, a „külső” szerkesztési sajátosságokról (38–49.). Hangsúlyozza az átképzeléses témák erősen motiváló hatását, de felhívja a figyelmet a veszélyeire is (pl. történelmi témák, anakronizmus).

Az értekező jellegű fogalmazásfajták közül az értekező jellemzést, a kísértékeztést, az ismertetést, a felszólalást, és a szónoki beszédet veszi számba (51–60.). Elsősorban a gondolkodási alapformák tudatos alkalmazását és a szerkesztési sajátosságokat emeli ki.

Hoffmann Ottó könyve olyan műhelygyakorlatokat tartalmaz, amelyek hozzásegítik a tanulókat az írásbeli—szóbeli szövegalkotás műveleteinek elsajátításához, s megkönnyítik a tanárok munkáját.

Jenei Teréz

Török Gábor: A pecsétek feltörése (Mai líránkat olvasva)
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983. 421 p.

Török Gábornak az 1983-ban megjelent tanulmánykötete olyan kutatási módszert követ, amelynek a szerző életművében megvannak az előzményei (*Lírai igefüggvények stilisztikája*, Akadémiai Kiadó, 1974., *Költői rébuszok*, Magvető Kiadó, 1974., *József Attila-kommentárok*, Gondolat, 1976.), s van folytatása is (*Pontok és kérdőjelek az általános stíluselméletben*, Tankönyvkiadó, 1990.). Sokan vitatták eddig megjelent műveit, de eredetiségét, kivételes elemzőkészségét senki sem kérdőjelezte meg.

Török Gábor munkássága azt igazolja, hogy lehet egzakt módszerekkel, intellektuális igénnyel közelíteni a költészethez. Ezt az új kutatói világot osztatlan filológiai művelte, „jórészt neki köszönhető, hogy e komplex vizsgálatok tanulságaival folytatódhattak újabb részletkutatások az irodalomelméletben, megértéslélektanban, szövegnyelvészetben, amelyek — úgy tűnik — éppen napjainkban integrálódnak ismét a szemiotikai szövegtan keretében” (B. Fejes Katalin: Török Gábor: A líra: logika (József Attila költői nyelve), *Szemiotikai szövegtan* 3. Szeged, 1991. 148).

A *pecsétek feltörése* nyelvészeti indíttatású „búvárkodásra” hívja az olvasót, lehántva a nyelvészeti, irodalomelméleti, stilisztikai szempontokat ötvöző módszeréről az iskolai nyelvtanozás mechanikus voltát. „A nyelvtan csak tanulásának legalsó fokán gyötrelmes skálázásfélé. Minél följebb jut benne valaki, annál izgalmasabb világba kerül. S a nyelvtannak önálló szépségéről is meggyőződik az, aki a nyelvtani kulcsokkal jut el egyébként lelakatolt versek kinyitásához” (24).

A szerző e könyvét „líraolvasástan”-nak nevezi, s az új magyar lírára vetítve az alkotó jellegű befogadás lehetőségét, szükségyszerűségét tárja fel, nyitja meg a költészet